

ZBIRKA KARATA I PLANOVA ISTORIJSKOG ARHIVA SARAJEVO

COLLECTION OF MAPS AND PLANS OF HISTORICAL ARCHIVE OF SARAJEVO

Sadžida Šahmanović

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, OSZ

National and University Library of Bosnia and Herzegovina, DSC

71 000 Sarajevo

sadzidas@nub.ba

Sažetak

Jedna od mnogobrojnih zbirki u Istorijском arhivu Sarajevo je Zbirka karata i planova. Zbirka je mala, ali vrijedna jer sadrži najviše karata Bosne i Hercegovine (od 17. do 21. stoljeća). Pošto znamo da stare karte predstavljaju važan segment naše kulturne baštine vrijednost ove zbirke je veća. Istorijски arhiv Sarajevo je prošle godine organizirao izložbu Karte, mape i planovi Sarajeva u Brusa bezistanu u Sarajevu, od 12. do 19. decembra, kada su neke od starih karata i planova Bosne i Hercegovine snimljeni na CD.

Ključne riječi: Istorijски arhiv Sarajevo, karte, planovi

Abstract:

One of numerous collections in Historical Archive of Sarajevo is the Collection of Maps and Plans. This Collection is small, but valuable since it contains the largest number of maps of Bosnia and Herzegovina (from 17th to 21st century). Knowing that old maps represent an important segment of our cultural heritage, the value of this Collection is even larger. Last year, Historical Archive of Sarajevo organized an exhibition "Maps and Plans of Sarajevo" in Brusa Bazaar, Sarajevo, from 12th to 19th December, when some of these old BIH maps and plans were copied to CDs.

Keywords: Historical Archive of Sarajevo, maps, plans

Uvod

Arhiv grada Sarajeva je osnovan 1948. godine. Od samog početka rada konstantno je bilo problema sa prostorom za rad i nedostatkom stručnog osoblja. Zbog toga su se često selili. Tek 1973. godine dobili su jednu zgradu u Koturovoj ulici. Nakon preseljenja tu su konačno bile smještene sve službe Arhiva i dobar dio njihove građe. U blizini su dobili još jedan prostor za magacin. U toku minulog rata, uz velike napore, uspjeli su sačuvati svu građu.

Nakon rata Arhiv mijenja naziv u Istorijски arhiv Sarajevo i ubrzo je preseljen u zgradu u Alipašinoj ulici, koja ne odgovara njihovim potrebama. Radi toga je arhivska građa razbacana na više lokacija. To otežava normalan i efikasan rad.

Građa Istorijskog arhiva podijeljena je na fondove i zbirke.

Zbirke su sljedeće: Zbirka plakata, Zbirka fotografija, Zbirka karata i planova, Zbirka varia, Zbirka reprodukcija i crteža, Zbirka poštanskih žigova i marki i Zbirka klišeja.

Sve zbirke su obimne i vrlo vrijedne, ali ćemo u ovom radu prikazati samo Zbirku karata i planova.

ZBIRKA KARATA I PLANOVA

Pored ostale građe, u Istorijском arhivu Sarajevo godinama su prikupljane i geografske karte, atlasi i planovi. Oni su takođe dokumenti značajni za izučavanje bosanskohercegovačke kulturne baštine.

Zbirka karata je nastala izdvajanjima iz postojećih fondova u gradu Sarajevu, preuzimanjem od institucija, kupovinom i poklonima.

Karte su starosti od 17. do 21. stoljeća. Raznovrsne su po prostoru koji predstavljaju: Europa, Balkanski poluotok, Jugoslavija i njene bivše republike. Najviše je karata Bosne i Hercegovine. Tu su i brojni planovi bosanskohercegovačkih gradova, a najviše Sarajeva.

Ova mala, ali vrijedna zbirka ima oko 1000 karata i planova. Možemo ih podijeliti na: opće, geografske i tematske karte. Među tematskim najviše je historijskih, vojnih, političkih, geoloških i dr. Takođe se razlikuju po mjerilu, a zastupljena su sva od krupnog, srednjeg do sitnog. Radili su ih kartografi raznih zemalja (italijanski, njemački, mađarski, a najviše je austrougarskih).

Najvrijedniji dio zbirke čine stare karte na kojima je prikazana Bosna i Hercegovina.

Najstarija karta u ovoj zbirci je: Le Royaume de Dalmacie, divise et ses comtez territories etc: La Morlaquie, et la Bosniae. I. B. Nolin, per V. M. Coronelli. – Paris, 1695.

Kartu je nacrtao italijanski kartograf J. B. Nolin, a iz naslova se vidi da je nastala na osnovu karte V. M. Coronellia nekoliko godina prije provale Eugena Savojskog u Bosnu. Na njoj je prikazana Bosna (crvenom bojom), posebno Hercegovina u okviru Dalmacije. Karta ima mnogo grešaka, što je razumljivo obzirom na način nastanka. Navešćemo samo nekoliko: Stari grad Vranduk je skoro na Savi, izvor Miljacke je pomjeren do Pazarića, a

rijeka Misoča je u Hercegovini i dr. Na karti je grafičko mjerilo u talijanskim, francuskim i ugarskim miljama, a nalazi se u donjem desnim kutu karte. Karta ima dvostruki okvir s označenim stupnjevima geografske širine i dužine. Uz lijevi okvir karte nalazi se dopunska karta *Partie occidentale de Dalmacie*. Inače je obojeni bakrorez.

Dalmatia et regiones adjacentes Croatia, Bosnia,

rekognoscijskih skica geometara izvedenih u mjerilu 1:25.000 i katastarskih premjeranja u mjerilu 1:12.500. Reducirana je na navedeno mjerilo i iscratana u Poddirekciji za premjer u toku 1881-1884. godine, a nakon toga je u Vojno-geografskom institutu u Beču, 1884-1885. godine fotolitografski umnožena i izdata kao provizorno pomagalo. Ova karta nema samo vojni značaj, već je

Dalmacija i Bosna. Paris, 1695. / J. B. Nolin

Slavonia, Servia, Albanija accurate descripte. – 1:300.000. – Nürnberg, 1750. Autor karte je Peter Conrad Monath.

Ova karta je takođe nastala kompilacijom ranijih karata, pa takođe sadrži veliki broj grešaka. Na njoj je Bosna lošije prikazana nego Dalmacija, a Hercegovina je skoro prazna, što se opravdava nemogućnošću ulaska na turski teritorij. Neki nazivi su ponovljeni na više mjesta itd.

Routen in Bosnien und der Herzegovina, nach den Originalskizzen und Tagebuchern des Consuls Otto Blau. 1:500.000. / zusammengestellt und redigiert H. Kiepert. – Berlin: D. Reimer, 1876. Karta je priložena uz istoimeno djelo. Prema naslovu se vidi da je izrađena na osnovu skica i dnevnika pruskog konzula Otta Blau, a nacrtao ju je najbolji njemački kartograf 19. stoljeća Heinrich Kiepert.

Na njoj su ucrtani samo putevi i mjesta kojima se Otto Blau kretao. Dakle, to je prometna karta i strateška karta. Uz kartu su priložene skice Sarajeva, Jajca, Mostara i Pljevlja, u mjerilu 1:150.000. Prikaz reljefa je izveden šumarovanjem, ali je slabo uspio. Karta uglavnom slijedi tekst, ali postoje neki nedostaci i praznine.

Generalkarte von Bosnien und der Herzegovina. – 1:150.000. – Wien : MGI, 1885., a ima 19 listova. Iz podnaslova karte se vidi da je izrađena, na osnovi

prema prikazanim pojedinostima pogodna i za nacionalno-ekonomske karte. Ona je unijela jasnoću u prikazivanju Bosne i Hercegovine na geografskim kartama. Iako je nastala u veoma kratkom vremenskom periodu, izrađena je vrlo brižljivo. Izvedena je u poliedarskoj projekciji na osnovu stupanjskog lista karte, pri čemu svaki list ima 1 stupanj dužine i 30 minuta širine.

Generalkarte von Bosnien nebst Dalmatien. – 1:864.000. – Wien : Artaria, 1897. / Karl Peuckert.

Karta je nastala kompilacijom, na osnovu ranije karte Johanna von Schede. Sa strane sadrži političku podjelu Bosne i Hercegovine nakon 1878. godine (imaju još jedno izdanje, 1909. godina).

Special Karte von Österreich-Ungarn. – 1:75.000. – Wien : MGI, 1880, 1889. (imaju skoro sve listove). Karta je nastala nakon katastarskih mjerenja i topografskih snimanja ostalih dijelova Austro-Ugarske monarhije u mjerilu 1:25.000 (Austrija je ranije snimljena u toku tzv. Franz-Josefovskog snimanja).

Special Karte von Bosnien und der Herzegovina. – 1:75.000. Wien : MGI, 1889. Nastala na osnovu već spomenutih mjerenja i snimanja Bosne i Hercegovine. Na njoj je ova do tada tako malo poznata provincija prvi puta

kartografski tačno, detaljno i potpuno prikazana.

Karta ima 66 listova koji su svrstani u zone i kolone, tako da se na sjecištu jedne zone i kolone nalazi jedan list u mjerilu 1:75.000. Projekcija je poliedarska, sa podjelom širina od 15, a dužina od 30 minuta. Svaki list sadrži prosti mjernik u metrima i koracima. Reljef je prikazan pomoću izohipsa sa ekvidistancijom od 100 m. Na karti je prikazan veliki broj trigonometrijskim putem određenih tačaka i kota. Za prikaz reljefa uzete su izohipse u kombinaciji sa šrafama. Upotrijebljeni topografskih znaci, upisani nazivi i ucrtana opća situacija izvedeni su tako dobro da ova karta i danas služi za regionalno-geografska istraživanja.

Geografska karta europskog dijela Osmanskog carstva na turskom jeziku, izdata u Carigradu oko 1900. godine. Može se primijetiti da je karta urađena kompilacijom (vjerojatno ruskih i nekih drugih karata).

Generalkarte von Central Europa. – 1:300.000. – Wien : MGI, 1876.

Urađena je nakon geodetskih premjeranja (Franz Josefovo snimanje 1869.- 1887.) i sakupljanja kartografskog materijala o europskoj Turskoj. To je karta Centralne Europe, uključujući i Balkanski poluotok. Izdata je samo kao privremeno pomagalo, pred austrougarsku okupaciju Bosne i Hercegovine.

Mjerilo ove karte je suviše sitno i veliki dio podataka je bio netačan i sa malo detalja. Ipak je za to vrijeme predstavljala najbolju kartu Balkanskog poluotoka.

Nakon pomenutih premjeranja došlo se do novih, boljih i tačnijih rezultata, te je odlučeno da se izradi nova generalna karta Centralne Europe u mjerilu 1:200.000, s tim da obuhvata i cijeli Balkanski poluotok (kao naprijed navedena).

U Zbirci se nalazi i Übersicht Blatt für Catastral Aufnahme von Österreich-Ungarn. 1:2.000.000. - Wien : MGI, 1850. Pregledni list katastarskih snimanja Austro-Ugarske od 1850. do 1906., na kome se vidi kako su se odvijala snimanja Bosne i Hercegovine i ostalih dijelova Austro-Ugarske.

U Zbirci se nalazi više karata Balkanskog poluotoka raznih autora, godina izdanja i mjerila, a najviše je austrijskih.

Veliki broj karata krupnog mjerila i planova bosanskohercegovačkih gradova nalazi se u ovoj zbirci. Među njima najviše je planova Sarajeva iz perioda 1880.- 2005. godina. Najvrijedniji među njima su stari planovi, a izdvojićemo samo neke od njih:

Plan von Sarajevo: Reduction der Catastral – Aufnahme aus dem Jahre 1882. – Masstab 1:3125 / Unterdirector A. Knežević, Geometer J. Matasović. – Wien : MGI, 1882. Primjećujemo da je nastao na osnovu katastarskog snimanja Sarajeva 1882. godine.

Plan ima 16 dijelova. Kao i ostali stari planovi značajan je za izučavanje prostornog razvitka Sarajeva, njegove historije i dr. Najinteresantniji dio tog plana je Čaršija (poslovni dio). Na njemu se primjećuje da ulice nose nazive po zanatima koji su zastupljeni u čaršiji i da su bili

veoma brojni i raznovrsni.

Entwicklung der Landeshauptstadt Sarajevo. – Wien : G. Freytag & Berndt, 1897.

Plan prikazuje razvitak glavnog grada Sarajeva. Iz podnaslova se vidi da je bio posvećen austrijskom caru Francu Jozefu I. Na njemu možemo pratiti širenje grada ka jugozapadu, kao i mnoge nove građevine koje su izgrađene za vrijeme austrougraske vladavine do konca 19. stoljeća.

Brojni su i Walnys Planovi, koji su rađeni do 1918. godine (ima ih više izdanja). Bili su priloženi uz "Bosnische Bote" ("Bosanski glasnik").

Najviše planova je iz perioda od 1918. do 1945. godine.

Karte i planovi su smješteni u čelične ormare sa ladicama u posebnoj prostoriji.

Najstarije karte i planovi su digitalizirani. CD ROM je snimljen za izložbu Karte, mape i planovi Sarajeva - Istorijski arhiv Sarajevo. Sarajevo : Brusa bezistan, 12-19. decembra, 2006.

Građa ove zbirke je inventarisana, ali nije katalogizirana i klasificirana kao u bibliotekama već ima samo signaturu ZKP i redni broj karte.

U Zbirci se takođe nalaze i brojni atlas, ali spomenućemo samo nekoliko starijih:

Tauril Atlas. Bd 1. Automobil-Tourenkarten der Oesterreichisch-ungarischen Monarchie. – Wien-Budapest, 1911.

[karata u boji.

Istorijski atlas za opštu i narodnu istoriju / sastavio Stanoje Stanojević. – Beograd : Geca Kon, 1933. (2. i 3. izd.)

Atlas sadrži 33 karte. Među njima je karta granica naših zemalja nakon Požarevačkog mira.

Atlas zur deutschen Geschichte, der Jahre 1914. bis zur Gegenwart / von J. V. Leers und K. Franzel. – Bielfeld und Leipzig : Velhagen und Klasing, 1936.

Atlas ima 108 karata na kojima je prikazana njemačka historija (1914-1936.), 28 skica i 25 tabli na 44 strane. Izdala ga je poznata izdavačka kuća Velhagen und Klasing u Leipzigu.

Pošanski atlas Kraljevine Jugoslavije. 1: 500.000 / priredio Pavle Babić. – Zagreb : Pošta, 1934.

Atlas sadrži 7 karata, mjerila 1:500.000, od toga su dvije karte u bojama i na kraju je brošura sa uputstvima o korištenju atlasa.

Literatura i izvori :

Gašparović, Ratimir. Bosna i Hercegovina na geografskim kartama. Sarajevo : ANUBiH, 1970.

Izložba Karte, mape i planovi Sarajeva – Istorijski arhiv Sarajevo. Sarajevo : Brusa bezistan, 2006. [Elektronski izvor]. 1 elektronski optički disk (CD-ROM) ; 12 cm.

Vodič kroz fondove i zbirke Istorijskog arhiva Sarajevo / [autori Mustafa Dervišević ...[et al.]. – Sarajevo : Istorijski arhiv Sarajevo, 2003.